

מכל מקום ומקום שאתה שם, אז תדרוש את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו וגו'.

עוד יש לפרש, שמשם רבינו ביקש ופתח שערי תפילה בתפילתו זאת לתפוח כל שערי תשובה בכל עת, ובאמת נתקבלה תפילתו, כמו שנאמר 'עלה ראש הפסגה' וגו' וביקש 'בעת ההוא לאמר', שכל מיני תפילות שיתפללו ישראל בכל עת ובכל שעה כלל בתפילתו, וז"ש 'בעת ההוא' ולא אמר באיזה עת, לאמר שכל מה שיהיה עתיד להאמר בהעולם באיזה אופן של תפילה שיהיה, הכל יהיה נכלל בתפילתו זאת.

(זרע קודש)

המקיים 'שיויתי ה' לנגדי תמיד' זוכה לאהבה יראה

וְאֶתְחַנֵּן אֵל ד' בְּעֵת הַהוּא לְאָמֹר (ג. כג) אמר רבינו האדמו"ר ז"ל מסאדיגורה ז"ע: ידועים דברי הרמב"ם ז"ל ב'מורה נבוכים' אשר רבינו הרמ"א ז"ל מביא אותם בהתחלת ה'שלחן ערוך' (אור"ח סי' א') וז"ל: 'שיויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלקים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול' כ"ש כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלאו כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו וכו' מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד הש"ת" וכו'. ונראה כי אל זה רומז הכתוב 'ואתחנן אל ד' לא כתוב בלשון עבר והתחננתי אל ד', אלא בלשון הווה 'ואתחנן' המורה על הכלל גדול של 'שיויתי ה' לנגדי תמיד', היינו שתמיד עיניו אל ד' להתחנן אליו כי הוא ית' עומד תמיד עליו ומשגיח במעשיו, וע"ז אומר הכתוב 'בעת ההוא' כשתגיע למדרגה זו שתקיים 'שיויתי ה' לנגדי תמיד' אז 'לאמר ד' אלקים', - היינו, כי 'לאמר' הוא ענין לשון של המשכה ע"ד 'את ד' האמרת היום וד' האמירך היום', והו"ה מורה על רחמים בחי' אהבה, ואלקים מורה על גבורה, בחי' יראה, ורצונו לומר שעל ידי שתקיים מצות 'שיויתי ה' לנגדי תמיד' תוכל להמשיך עליך היראה והאהבה אליו ית' ולא תבוא לידי עבירה ח"ו.

(אמת ליעקב)

רק מי שמרגיש עצמו שפל יכול לזכות במתנת חינוך

וְאֶתְחַנֵּן אֵל ד' בְּעֵת הַהוּא לְאָמֹר (ג. כג) משה רבינו פעל בתפלתו לדורות ליתן מתנת חינוך כדאי' במדרש שאמר משה לפני הקב"ה כשתראה את בניך בצער ואין מי שיבקש רחמים עליהם ומיד ענה להם, ומאחר שיש אוצר מתנת חינוך למה לא ישיג כל אחד ממנו, אלא זה שידע שאין לו באמת מעצמו כלום, וכל מה ששיג יותר כך נהיה יותר שפל בעיני עצמו, זה יכול לקבל מאוצר מתנת חינוך, אבל מי שמשיג ונבדמה לו שיש לו מה, לאחד כזה נפסק האוצר מתנת חנם, ועכ"פ צריך לראות שלא יהיה לו גסות הרוח ממה שמשגיח.

(חידושי הרי"מ)

הצדיק מבקש שכר ע"ה המצוות שיקיים בעתיד

וְאֶתְחַנֵּן אֵל ד' בְּעֵת הַהוּא לְאָמֹר (ג. כג) כתב ברש"י הק' 'אין חנוך בכל מקום אלא לשון מתנת חינוך, אף על פי שיש לצדיקים תולדות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם לפי שאמר לו (שמות לג. יט) 'וחננתי את אשר אחון', אמר לו בלשון ואתחנן, וכתב הגה"צ רבי אלחנן הלפרין זצוק"ל: שמעתי ממחזוני ראש ישיבת טשעביץ זצ"ל ששמע ממורו ורבו הגאון רבי מאיר שפירא מלובלין ז"ע בשם הרה"ק רבי משה לייב מסאטוב ז"ע (וכן הוא ביכרון זאת מהרבי הק' מלובלין ז"ע) לבאר הכתוב דאין הכונה שיש לצדיקים תולדות במעשיהם הטובים שעשו ככה, דהלא הצדיקים כל ימי חייהם

הם בעניות ובשפלות רוח, ואינם סוברים שמגיע להם שכר על מעשיהם הטובים, ואדרבה הם מרגישים שלא עשו מעשיהם בשלימות. אלא כוונת חז"ל הוא דהצדיקים יכולים לתלות בקשתם במעשיהם הטובים שיעשו לעתיד, דהלא כל רצונם הוא אך ורק לקיים רצון הש"ת ואם כן יוכלו לבקש שכר בעבור זה כמו שמשם רבינו ביקש להכנס לארץ בכדי לקיים את המצוות התלויות בארץ אפילו הכי אין מבקשים אלא מתנת חינוך.

(אמרי חן)

ביקש משה רבינו להביא את המשיח ונענה כי המשיח חייב להיות חוסר מוגזע רות ובוזע

איתא מהיהודי הקדוש מפשיסחא ז"ע לבאר את דברי המדרש (דב"ר פד אות ד') ואתחנן אל ה' (ג. כ"ג) זה שאמר הכתוב (משלי יח. כג) תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות, אמר רבי תנחומא 'תחנונים ידבר רש' זה משה שבא אצל בוראו בתחנונים, ועשיר יענה עזות, זה הקב"ה שהוא עשירי של עולם, וענה אותו עזות שנאמר (ג. כג) 'רב לך אל תוסף דבר אלי בדבר זה' ע"כ. ודברי המדרש צריכים ביאור איך אמר זאת על הקב"ה? ואמר 'היהודי הקדוש' שבעת שעלה בעל המדרש לעולם העליון ביאר את כוונתו: שמשם רבינו ע"ה ביקש מהקדוש ברוך הוא, שבימי יפרח צדיק, והיינו שיהיה כבר התיקון השלם ויבוא משיח צדקנו, ועל זה ענה לו הש"ת שזה שייך למלכות בית דוד החוטרים מגזע רות ובוזע, וזהו 'רב לך' ראשי תיבות ר"ת ב'זע, וצירוף האותיות הנשארים משם הם עז"ת, וזהו כוונת המדרש 'עשיר יענה עזות'.

'אם תפילתי שגורה בפי יודע אני שהוא חי'...

בְּעֵת הַהוּא לְאָמֹר (ג. כג) ובאר רש"י הק' מאי 'לאמור' והרה"ק רבינו פינחס מקאריץ ז"ע ביאר ואמר דאיתא בגמרא כשהיה רבי חנינא בן דוסא מתפלל על החולה ונענה ואמר שהוא חי, ושאלוהו מנין אתה יודע? ואמר אם תפילתי שגורה בפי יודע אני שהוא חי וכו', וזהו 'טרם יקראו ואני אענה', ואדע שתפילתי שגורה וכו' וזה 'לאמור' שאוכל להתפלל.

(ליקוטים מדברי תורתו)

להתפלל למצוא 'עת רצון'

בְּעֵת הַהוּא לְאָמֹר (ג. כג) 'ההוא' כתיב, גימט' 'טוב', היינו שצריך להתחנן אל ה', ש'בעת ההיא לאמור' שיברך לעם ישראל, בשעה טובה ובזמן מסוגל, כי יש עיתים שהאדם אינו מסוגל לקבל מוסר.

(הרה"ק האמרי חיים ז"ע מוויניץ)

משה לא נכנס לא"י בכדי שלא ימנע הורבן ביהמ"ק והיה ח"ו כילוי כלל ישראל

וַיִּתְעַצֵּר ד' בִּי לְמַעַנְכֶם (ג. כג) כתב הגה"ק ח'בני יששכר' שמשם רבינו טען לבני ישראל 'למענכם היתה זאת' שיהיה לכם לטובה. והיינו, כי אילו לא באתי לארץ לא היתה שלטה בה יד אויב ולא היה באפשרי לשפוך חמתו על עצים ואבנים (איכ"ר פ"ד י"ד) ואם כן היתה זאת למענכם לטובתכם.

עוד כתב: או יאמר 'למענכם' בכדי שאהיה שומר לראשיכם, לדור דעה במדבר, דהיינו שידאג לבני מתי המדבר להביאם באחרית הימים בתחית המתים לארץ הקודש. וכן הוא במדרש (שמו"ר ב. ד) ואמר ר' לוי א"ל הקב"ה למשה סימן זה לך, במדבר אתה מניח, ומן המדבר עתה עתיד להחזירן לעתיד לבא, שנאמר (הושע ב. טז) 'לכן הנה אנכי מפתיה והולכתי' המדבר' (דב"ר ב. ט) כך אמר לו הקב"ה למשה אם נקבר אתה אצלם במדבר, הן באים בזכותך ואת בא

בראשם שנאמר וירא ראשית לו וגו' ויתא ראשי עם וכו'.

(אגרא רכלה)

הנלמד מב' סוגי המצוות

וְיָמִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים כָּבֵל הַתּוֹרָה הַזֹּאת (ה. ח) איתא בשם הרה"ק רבי יצחק מראדייוויל ז"ע דהנה זאת נודע אשר במצות התורה ישנם מצות 'שמעיות' ומצות 'שכליות', המצוות השכליות הן כמו גזלה, גנבה, כיבוד אב ואם וכיוצא בזה, ואילו המצוות השמעיות הן לבישת שעטנן, ואכילת חזיר וכיוצא בו, וכמו כן, ישנם שני מיני צדיקים, הא' אשר רואים בו תורה ומצות מוזמן, והצדיק הב' אשר אין אנו רואי ממנו שום דבר ואעפ"כ העולם מחזיקים אותו לצדיק, וזאת היא הכונה במאמר הכתוב 'וְיָמִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים', פי' כי ישנו בהם צדיקים אשר המה 'חוקים' היינו צדיק אשר נחשב כחק 'מילתא בלא טעמא' וישנו א' אשר הוא 'כמשפט', דברים בטעם, ככל התורה הזאת, אשר ישנו בה מצות חוקים בלא טעם, ומשפטים מילתא בטעמא.

(שמועות טובות)

ב' סוגי בצדיקים

וְיָמִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צְדִיקִים (ה. ח) כשם שיש 'חוקים' בלי הבנה וטעם הדבר, ולעומתם יש 'משפטים' המובנים עם טעם וסיבה, כן יש שני סוגי צדיקים יש סוג אחד של צדיקים שהם בבחי' 'חוקים', כלומר שאינם מושגים כלל. ויש סוג צדיקים בבחי' 'משפטים' העוסקים בתורה ועבודה פשוטו כמשמעו, שכולם רואים ומבינים כח צדקתם. וזהו הנרמז בפסוק 'אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים, והיינו, כי העם הגדול הזה מכיל בתוכו צדיקים שהם בבחי' חוקים וצדיקים בבחי' 'משפטים'.

(רבינו הסב"ק מרי"ן ז"ע)

שיק פתוח מרבונו של עולם...

וּבְקִשְׁתֶּם מִשֶּׁם אֵת ד' אֱלֹקֶיךָ וּמִצְוַת פִּי תִדְרָשׁוּ **כָּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ** (ה. כט) אמר הרה"ק החידושי הרי"ם מגור זצוק"ל בשם 'היהודי הקדוש' שבפסוק זה: וּבְקִשְׁתֶּם מִשֶּׁם אֵת ד' אֱלֹקֶיךָ וּמִצְוַת פִּי תִדְרָשׁוּ כָכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ ה' מבטיח לנו כי אם נבקשו נמצא אותה, והיינו, שהקדוש ברוך הוא נתן שטר חוב (שיק פתוח) לישראל שנאמר 'ובקשתם משם את ה' אלוהיך ומצאת' אבל בתנאי 'כי תדרשנו בכל לבבך'.

(מילין חדתי)

השי"ת הראה לנו כי יש 'דעת' – לידע איך לעבדו

אֵתָה הָרָאָת לְדַעַת פִּי ד' הוּא הָאֱלֹקִים אֵין עוֹד מְלַבְּדוֹ (ה. לה) פעם אחת ארע שהרה"ק רבי פנחס ז"ע מקינצק נכד ה'היהודי הקדוש' מפרשיסחא ז"ע נסע דרך עיר 'פילוב' עיר מגוריו של הרה"ק רבי אברהם מפאריסוב ז"ע וסר פעמיו אליו ועשה לכבודו סעודה גדולה וכבדו עד למאוד, ושאל הרה"ק מפאריסוב להרבי מקינצק: האם אתם יודעים חידושי תורה מהיהודי הקדוש זצ"ל? וענה הן, ואמר כי שמע מקונו הקדוש זצ"ל מפרשיסחא שאמר: 'אתה הראתה לדעת' די האסט זיי געוויזען אדרך פון דעת, צו וויסען זיך צו פיהרען, [אתה הראת להם דרך של דעת, כדי שידעו איך להתנהג].

(שיח שרפי קודש)

חייב אדם לקבל את הנהגת הבורא בין אם היא במידת הרחמים ובין במידת הדין

וַיִּדְעֵת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֵל לְבָבְךָ פִּי ד' הוּא הָאֱלֹקִים... אֵין עוֹד (ה. לו) הרה"ק בעל פחד יצחק מבאב"א ז"ע היה דורש בשם אביו הק' [אדמוה"ר מסאדיגורה ז"ע] את הפסוק וכך אמר 'וידעת היום'

מיד בתחילת היום, כשקם אדם ממשכבו בבוקר 'והשבות אל לבבך' תתיישב ותקבע בלבבך 'כי ה' הוא האלוקים', היינו, שבין שהנהגתו יתברך תהיה במידת הדין 'אלקים', ובין שתהיה במידת הרחמים ה', 'אין עוד' אין לנו אל אחר אלא 'ה' הוא האלקים' ובו נשים מבטחינו ונגילה ונשמחה בישותו.

(קובץ תפארת ישראל - רז"ק, ע')

התפילה בעיקר דרך הלב

וידעת היום והשבת אל לבבך פי ד' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד (ו. לט) **דרוש דרך הרה"ק רבי שלמה זיו מסאדיגורה זי"ע** (י"ד - יום כוא"ב - כ"ו אב) לדעת את דרכי התפילה, והיינו, שיש לכל איש ישראל לדעת, כי רק דרך הלב מגיעים בתפילה לשמים, לא מן הפה ולחוץ, אלא מן הפה ולפנים דרך הלב הוא כי משם הכיוון לשמים, וזהו 'והשבות אל לבבך' כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ, והדרך אליו הוא 'דרך הלב'.

(חיי שלמה)

היסוד הוא השגחה פרטית

וידעת היום והשבת אל לבבך פי ד' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד (ו. לט) מפסוק דנן למד אותנו רבינו האדמו"ר מסאדיגורה דרך ונתיבה בעבודת ה' וכך דרש: 'וידעת היום' יש דבר שאתה חייב לדעת אותו, ואותו דבר יהיה ברור אצלך כשמש בצהריים, ובלי שום ספק, כשם שאין לך ספק במציאות של היום שאתה חי בו 'והשבות אל לבבך' ובאותו דבר תהפוך ותחפור בו ותקבע אותו בלבך, ומהו הדבר 'כי ד' הוא האלקים' כי מה שנדמה לך לדבר טבעי וכאילו אינו מושג בהשגחה פרטית ח"ו, תדע בברור שאין הדבר כן, אלא שכל העולם ומלואו מונגה ומושגח בהשגחה פרטית מהחי עולמים, וממילא 'ד' הוא האלקים' [אלקים בגימט' הטבע] כי הטבע מונגה מהו"ה ב"ה, המהווה והמחיה כל דבר בכל רגע ורגע, ולא רק בעניני עוה"ז הדבר הוא כן, אלא גם בענינים רוחניים כמו תורה ותפלה ג"כ צריך האדם לדעת שהכל הוא רק מכוחו ית'. וזהו 'בשמים ממעל בין בעניני שמים - המורה על תורה ותפלה ודברים רוחניים, ועל הארץ מתחת' דהיינו בין בענינים ארציים וגשמיים, 'אין עוד' אין שום דבר הנעשה מאליו, אלא הכל מכוחו ית'.

(מרן רבינו אדמו"ר מסאדיגורה זי"ע)

אצל השי"ת 'גבורה' ו'חסד' משמשיני יחדיו

אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ה'. אמרו חז"ל בגמרא (מכות כד.) 'אנכי ולא יהיה לך' מפי הגבורה שמענו. אפשר לבאר הכתוב בהקדם הא דאיתא **בנועם אלימלך** בפרשתו (ד"ה ואתחנן) לבאר הכתוב (ד"כ"ד) אתה החלול להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה, וזה לשונו הקדוש: היות שנאמר במקום אחר (שמות ט"ו ה') 'מיניך ה' נאדרי בכח', וכתב רש"י ז"ל שבאותו הימין עצמו שנאדר בכח באותו הימין מרעץ אויב. וגם כאן הפירוש את גדלך הוא החסד, ואת ידך החזקה, לומר שבמקום שנתעורר הגדולה הוא החסד, שם באותו המקום שורה היד החזקה. אך שהאמת הוא כן, כשהשם יתברך עושה דין ברשעים המה האומות, אז הדין נקרא למעלה בשמים חסד, כי הוא חסד לישראל, לנקום נקמתם באויביהם, אף על פי שצאל הגויים הוא גבורות.

(אמרי חן - הגה"צ רבי אלחנן הלפרין זצ"ל)

בכדי לעבוד את ה' בקיום המצוות חייבים בני' שיהיה להם הרחבה

ואהבת את ד' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (ו. ה) לפי דרשת חכמינו ז"ל האי 'ובכל'

מאדך' היינו 'בכל ממונך' (ברכות נד במשנה) ונשאלת השאלה למה בפרשה 'והיה אם שמוע' כתוב רק 'בכל לבבכם ובכל נפשכם' ואילו 'בכל מאדכם' לא כתוב? ונראה כי הטעם הוא מפני שפרשה 'ואהבת' מדבר על אהבה ד', ולאהבה ד' אין צורך בממון, כי אפילו אם יישאר בלי כסף יכול הוא לאהוב את ד', ולכן יכול לצוות בהאי פרשה על 'בכל מאדך' שאפילו אם הצטרך להפקיר כל ממונך למען שמו לאהוב אותו, אבל פרשת 'והיה אם שמוע' מדבר על קיום המצוות וכדי שיוכל לקיים מצוות ד' יש צורך בממון כי בלי כסף אין לו על טלית ותפילין, ואין לו על הוצאות שבת ויו"ט וכו' וכו'. וא"א להגיד להם שיפקירו את ממונם, דאדרבה מתוך הרחבת הדעת ושפע רב יוכלו לקיים מצוות ד' בהידור כדבעי.

(מרן רבינו הסב"ק מרי"ז זי"ע)

*

פעם נפגשו על אם הדרך מרן הרה"ק אדמו"ר מסאדיגורה עם הרה"ק האדמו"ר מזידיטשוב ונסוכה השיחה אודות זה מדוע לא נכתב בפר' והיה אם שמוע הציווי 'ובכל מאדכם'? והשיב רבינו מסאדיגורה הטעם עפ"י הלכה, כי 'והיה אם שמוע' הוא עול מצוות כדאיתא במשנה 'למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע' כדי לקבל עליו עול מלכות שמים ואח"כ עול מצוות, והנה אצל מצוה הדין של הידור מצוה הוא עד שליש, ולא כל ממונו, ע"כ לא כתיב בפרשת והיה אם שמוע ובכל מאדכם.

(דברי חיים - להגה"צ רבי חיים ירחם לענין זצ"ל מסניאטין)

על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים

בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (ו. ה) התורה הק' בא לרמז בזה דהאדם חייב לעבוד את בוראו בשלושת הדברים שהעולם עומד עליהם כדברי התנא במשנת חסידים: על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. (אבות פ"א ב) 'בכל לבבך' - היינו עבודה, כדכתיב 'ולעבדו בכל לבבכם' (דברים יא. יג) 'ובכל נפשך' - היינו תורה, דנפש הישראלי הוא התורה, כי קוב"ה ואורייתא וישראל חד אינון, ועוד רמז שנפש הוא התורה כי נפש לפי סדר א"ת ב"ש הוא אותיות 'טוב', ואין טוב אלא תורה, כדכתיב 'טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף' (תהלים קיט. עב) 'ובכל מאדך' - היינו גמילות חסדים, כמשמעו.

(בך יברך ישראל - כ"ק מרן אדמו"ר מאורי עינים זי"ע)

יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו'

ובכל מאדך (ו. ה) הרה"ק הרבי ר' זושא מאניפולי זי"ע בא פעם לאחת הערים ושאל את אנשי המקום אם יש בעיר גביר אחד שיוכל לתת נדבה הגונה, אמרו לו שכולם עניים מלבד עשיר אחד גדול הגונה, עשרו רוב קמצנותו ואינו חונן אף פרוטה אחת לאף אחת. נענה הרבי ר' זושא ואמר כי רוצה ללכת אליו לבקר, כשבא אליו לא רצה העשיר לתת לו כלום, אמר הרבי ר' זושא שבזה מתורץ לו שנאמר בתורה 'בכל מאדך' ואמרו חז"ל 'יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו', וקשה הדבר היתכן שימצא אדם שיבוא אליו ורצח להרגו נפש ומבקש ממנו את כספו תמורת חייו האם לא יתן לו מיד כספו בכדי להציל חייו, אלא על איש זה כתוב 'בכל מאדך' דהנה כתיב 'מלוה לד' חונן דלי' שאם חונן דל מלוה לד', נמצא שמי שאינו חונן דלים פשוט אינו מאמין להקב"ה שיחזירנו את הצדקה שנתן והלוה לה. לעומת זאת כשהולך לישון מפקיד את נשמתו ביד הקב"ה ומאמין שיחזירנה לו מחר, ועליו שייך לומר ד'ממונו חביב עליו מגופו'.

(אוצרות צדיקי הדורות)

אהבה שהיא יראה

ואהבת את ד' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (ו. ה) האם יש מי הראוי לומר למלך גדול מאד אשר תוקפו משתרע על פני כל העולם 'אני אוהב

אותך'?, והלא אין זה מן הנוהג ולא מן הנימוס, כי רק מי אשר קרוב למלך ראוי שיאמר כן, אבל לא אדם מן השוק שאין לו כל קשר עם המלך הגדול. אבל זאת מותר אף לאדם מן השורה לומר למלך: מלכי, אוהב אני להיות אחד מעבדיך ולעבוד אותך בכל מקום ובמיוחד בהיכלך, וכן מותר לו גם לומר למלך 'יראתי מפניך' כי מידת יראה אפשית גם בנידון זה. לכן אמרה התורה 'ואהבת את ה' אלוךך בכל לבבך' וגו', כלומר בנוגע לה' אלוךך האהבה מתבטאת ביראה ממנו וברצון להימצא בקרבתו ולעבוד אותו.

(קדושת לוי)

המגדל בניו לת"ת או שתורם מממונו להחזקת ת"ת מוכיח כי הוא עצמו לומד ברצון ו'לשמה'

ושננתם לבניך ודברתם בהם (ו. ה) לכאורה היה צריך לומר 'ודברת בהם ושננת לבניך' כי הרי האדם חייב ללמוד בעצמו תורה מצעירותו, ואח"כ כשמוליד בנים מחויב ללמדם תורה. אלא הענין הוא כי עיקר לימוד התורה צריך להיות ברצון ולשמה, אבל ידוע דאין התינוק מתחיל ללמוד מרצונו, אלא ע"י שדול או בעל כרחו, ואף אח"כ כשיגדל והוא ממשיך ללמוד בכל זאת יכול להיות שלימודו הוא רק כמצות אנשים 'מלומדה', אך בבוא הזמן והוא עצמו מגדל את בניו לתורה אזי הוא מגלה דעתו בזה על תורתו שהיתה ברצון ולשמה, לכן אמר מקודם 'ושננתם לבניך' שרק אז מוכח כראוי שקיים 'ודברת בהם', אמנם כל זה נכון באדם שהקב"ה בירך אותו בבנים והם הולכים בדרכי השי"ת, אבל מה יעשה איש שאין לו בנים עוסקים בתורה מה תקנותו? יעשה למען החזקת התורה ויתמוך בת"ת ובישיבות, וחז"ל אמרו (פנהרש"י ט) כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו נמצא שכל המחזיק מוסדות התורה, ומאפשר שכן חבירו ילמוד תורה נחשבים התלמידים כבניו, ושפיר מקיים בהם 'ושננתם לבניך ודברת בהם'.

(מרן ישראל - הרה"ק רבי ישראל מטשורסקוב זי"ע)

על הקשר בין ברכת 'המעביר שינה' ל'ותרגילינו בתורתך'

ובשכבך ובקומך (ו. ה) שמעתי בשם היהודי הקדוש זי"ע שאמר למה סמכו ברכת 'המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי' לזיהי רצון שתרגילנו בתורתך' ולא כללו יחד עם שאר ברכת השחר? ואמר דהוא על פי חז"ל (פנהרש"י עא) שינה של רשעים הנאה להם והנאה לעולם - דכל התועלת מהעברת השינה הוא כדי שיוכל האדם לעסוק בהיותו ער בתורה ומצוות, ועיקר ברכת השבח של העברת השינה הוא שמום שעל ידי העברת השינה נוכל לעסוק בתורה ובמצוות, לכן אנו מתפללים תיכף אחר ברכת 'המעביר שינה' - 'יהי רצון שתרגילנו בתורתך ודבקינו במצותיך וכו'.

(נפלאות היהודי)

הזוכה לראות גדולת השי"ת זוכה ליראה

את ד' אלקיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבוע (א. כתב הרה"ק רבינו יעקב יוסף מפולנאה זי"ע: שאל פילוסוף אחד על מה שמאמר בתורה 'את ה' אלקיך תירא' וגו' וכי יתכן להטיל יראה על האדם לפי פקודה? והנה כבר ביארנו על הפסוק 'יראה כל זכורך' כי יראה וראיה קשורות זו בזו, ומי שאינו רואה אינו מתירא, וכידוע תר"ג המצוות שנצטוונו אינם ציוויים סתם מאת הקדוש ברוך הוא, אלא חז"ל עצות כיצד לבוא לידי יראת שמים והדרך העיקרית היא על ידי ראייה שרואים בעינינו השכליות את גדלות ה', ואז תבוא היראה ממילא, וזה שאמר הכתוב 'את ה' אלקיך תירא' כיצד? על ידי שתכוון עיניך לראות את גדלותו.

(תולדות יעקב יוסף)

שבת נחמו

יש דבר לפניו יתברך שבמקום הנמוך והשפל בתכלית שם אור הגאולה, ויגאל את ישראל.

לא לנחמת העמים אנו מייחלים!

נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם: ארבע ההפטרות הראשונות מז' דנחמתא הן "נחמו נחמו עמי" (ישעי' מ א) ו"תאמר ציון עזבני ה' וד' שכחני" (ישעי' מ"ט י"ד) "עניה סוערה לא נוחמה" (ישעי' ב"ד י"א) "אנכי אנכי הוא מנחמכם" (ישעי' ב"א י"ב).

איתא בילקוט שבשעה שהקדוש ברוך הוא הגלה את ישראל לבין האומות הקהיל את כל האומות אליו ויאמר אליהם אני מוסר לכם את בני, בני ישראל, ואני מבקשכם כי מעת לעת תנחמו את בני מיגונם וצערם. כששמעו ישראל את הדבר הזה וישאו את קולם ויבכו: למי אתה מוסר אותנו ומי ינחם אותנו, השיב להם הקדוש ברוך הוא: עשיתי זאת רק בעבור נסותכם אם תתנוצצו להיות מנחמים מידי אומות העולם, עכשיו שאני רואה שאתם מוותרים על נחמה זו אזי אנכי בעצמי אנחם אתכם ע"כ דברי חז"ל. וביאר הגה"ק רבי מאיר שפירא זצוק"ל מלובלין דזה הוא הסברם של ארבע ההפטרות הללו 'נחמו נחמו עמי' אומר הקדוש ברוך הוא להאומות, מבקשת כנסת ישראל ובוכה 'ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני' אתה רוצה שאומות ורות ועמים נכרים ינחמו אותנו? משיב להם הקדוש ברוך הוא: 'עניה סוערה לא נוחמה' אם אינכם רוצים להתנחם מידי האומות והעמים, ודורשים אתם ממני שאני אנחם אתכם, אמלא איפוא את בקשתכם 'אנכי אנכי הוא מנחמכם'. לא פעם בגלותינו ניסו העמים לפנים לנחם אותנו מיגוננו, גם במחנה אנו, לא חסרו מסיתים ומפתים המוכנים להתנחם בידי העמים, ולהניח את גורלנו בידיהם הם, אבל אנחנו בוכים וצועקים 'עזבני ה' וה' שכחני' ומתחננים אנו מלפני השם יתברך שישבנו במהרה: "אנכי אנכי הוא מנחמכם".

(אמרי דעת)

הינחמו על מעשיכם – והקדימו את גאולתכם!

ביאר המהר"ם שפירא מלובלין: "נחמו נחמו" – מלבד הלשון 'נחמה', יש למילה זו עוד פירוש אחר: לשון 'חרטה ותשובה', כמאמר הכתוב (בראשית ה, ו): "ניחמתי כי עשיתי". ובזאת מנחם הקב"ה את ישראל: רצונכם לצאת מתחת עול העמים ולהיפדות מעבדות לחירות? הנני מתרצה לפדות אתכם עוד באמצע הזמן, בזמן של 'אחישנה', אך תנאי קל יש לי אליכם הינחמו מדרכיכם הרעים ושובו אל ד' בלב טוב וטהור ובנפש חפצה, ואז קרובה ישועתי לבוא!

(כמוצא שלל רב)

*

תחיית המתים מן התורה, מניין?

מסופר, שלאחר שהאדמו"ר הקדוש רבי אהרן מבעלזא זי"ע ניצל מגיא ההריגה והגיע לארץ הקודש, שבת בשבת פרשת בשלח - 'שבת שירה' בעיר חיפה, וזו היתה ה'תורה' הראשונה שאמר ופתח והזכיר את מאמר המדרש (וכן בגמרא סנהדרין צא: הובא ברש"י שמות טו, א): "אז ישיר משה" - 'מכאן לתחיית המתים מן התורה'. וביאר האדמו"ר מבעלזא 'בזוהר' מצמרר, תוך שהוא רומז לאסון הנורא שזה עתה ניתן על עם ישראל: אמרו חז"ל (מכילתא בא, פ"ב): 'וחמושים עלו בני ישראל - שלא יצאו ממצרים אלא אחד מחמשה, וארבעה חלקים מתו בימי אפילה. ויש אומרים: אחד מחמשים, ויש אומרים: אחד מחמש מאות. על כל פנים, לכל

המשך בעמוד 7

מידה טובה מרובה, אנו מחכים ומצפים כי גם הגאולה תהיה באופן של 'למעלה מדרך הטבע'!'. בזמן התגברות הרדיפות והצרות יש לבקש רק על הגאולה השלימה.

כותב רבינו ה"אביר יעקב" מסאדיגורא זצ"ל: "בזמן כזה, בעת שהרשעים עושים רע לבני ישראל, צריכים לבקש רק עבור הישועה לכלל ישראל. כן ראיתי ושמעתי מאדמו"ר הק' [הרה"ק ר' ישראל מסאדיגורא - 'אור ישראל'] זי"ע וע"כ, ממנו ובשם אבותיו הק' א"י אדמו"ר הק' [רבינו מרדכי] זי"ע וע"כ, שכעת הוא הזמן לבקש עבור הישועה לכלל ישראל. וזה בחינת מה שאמרו חז"ל (גיטין נ"ו ע"ב) 'משיב חכמים אחור' (ישעי' מ"ד ב), [כשהכוונה בגמרא על רבי יוחנן בן זכאי שרצה להגן על קיום העולם וביקש רק על יבנה וחכמה, ובאמת היה צריך לבקש ישועה כללית על בית-המקדש שלא יחרבוהו]. כי צריכים לבקש על ביאת המשיח ובנין בית-המקדש במהרה בימינו. וזה היה העבודה מהבעש"ט הק' זי"ע ותלמידיו ואבותינו הק' זי"ע, לתקן הכל ולקרב הגאולה.

הכותל-המערבי כבר הוכשר לקראת הגאולה

בקיץ תש"ל הרבה כ"ק מרן הרה"ק אדמו"ר מבאיצי-נייארק לשוחח אודות הכותל-המערבי שממנו לא זזה שכינה מעולם, ושיבה את המתפללים ששופכים ליבם כמים ליד הכותל-המערבי. ואמר מליצה נאה, כי כמו שבדיני טהרה קבעו חז"ל כי 'מים מכשירין את הפירות לקבל טומאה', כך אפשר לימר לעומת זה במידה טובה מרובה, ש'הכותל-המערבי' כבר הוכשר לקבל טהרה, לאחר שרבבות אלפי אחינו בני ישראל הריטיבוהו בדמעות רבות בתפילות שנשא לידו מיום ששוחרר ונשאר בידי בני. במי-דמעותיהם של ישראל הוכשר הכותל-המערבי לקבל טהרה, שהיא רמז לגאולה הקרובה והשלימה.

מי יזכה לעמוד בקרבתו כשיבוא המשיח?

כאמור הרה"ק רבי מנחם נחום משטפנשט זי"ע היה משוחח לעיתים קרובות עם חסידיו בערגה אודות זמן ביאת המשיח ובאיזה אופן נוכח לראותו. פעם אמר בתוך דבריו: "אדמו"ר הרה"ק מרדכי זצ"ל אמר פעם בשעה שנדחפו חסידים לידו: 'מה יהיה לכשיבוא המשיח ויהיו שם רבבות אלפי יהודים וכל אחד ידחף וירצה לעמוד קרוב למשיח? איך זה יוכל להיות?'.

רק האמת היא, שלכשיבוא המשיח, אזי יקוים 'ומלאה הארץ דעה'; כל אחד יכיר את ערך עצמו ולעומת זאת יכיר ברוממות שגב גדלותו של המשיח, וממילא יתרחק כל אחד ויהיה מקום מרווח על ידו...".

וכן גם אמר רבינו מרדכי: "לעתיד יהיה 'ומלאה הארץ דעה את ה' (ישעי' יא, ט), היינו, שידעו את ה' כי לראות את ה' יכולים גם היום, כפי שנאמר 'ומבשרי אחזה אלקי' (איוב יט, כו), אלא שאז, בעתיד לבוא, אז 'ידעו את ה'".

ירידת הדורות היא מהסימנים שהגאולה בפתח

רבה של טורקא, הגאון רבי לייבוש לנגרמאן בעל "בנין שלמה", מביא בשם מרן אדמו"ר מסדיגורא זי"ע, שהתבטא כי ירידת הדורות היא בעצם הסימן כי הנה זה בא ומשיח צדיקנו עומד להתגלות. וכך הוא כותב משמו של רבו הק' מסאדיגורא: "לכל תדאוג ממה שרואים שהדור הולך ודל בכל פעם יותר ויותר חז"ל, כי כן היה במצרים שירדו בכל פעם יותר ויותר עד שער המ"ט, ואדרבא אז נגאלו תיכף, כן גם עתה, אעפ"י שאנו רואים שהדור הולך למטה,

"נחמו נחמו עמי יאמר אלוהיכם"

כ"ק האדמו"ר מבוהוש זי"ע - אשר יום ההילולא שלו חל השבוע י"ד אב, ומנוחתו כבוד ב'נחלת יצחק" - כשהיה מגיע לניחום אבלים, בתוך דבריו היה רגיל לומר כך בשם של צדיקי קמאי: "נחמו נחמו עמי" - מי הוא זה שיכול לנחם ע"י נחמה אמיתית? "יאמר אלוהיכם" - רק הקב"ה בעצמו. שכן, כל בן-תמותה בבואו לנחם את האבלים, מנסה לנחם ע"י אמירתו בכגון דא "גם לי היתה כצרה הזאת", כפי שהגמרא מביאה על התנא רבי יוחנן שאמר: "דין גרמא דעשיראה ביר" - פירוש: שהוציא מכיסו עצם קטנה של בנו העשירי שנפטר על פניו, והראה זאת לאבלים ובוזה רצה לנחם. אולם השי"ת, רק הוא לבדו הוא שיכול לנחם בנחמה עצמה, וזוהי כפילות הלשון "נחמו נחמו עמי, יאמר אלוהיכם", שרק הקב"ה יכול לנחם ע"י נחמה.

נחמו נחמו - הנחמה גם בתוך הצרה

הרה"ק בעל ה"אהלי יעקב" מהוסיאטין למד מתוך סדר הפטרות הנחמה, כי גם בנחמה צריכים בני ישראל להתנחם תחילה באתערותא דלתתא, אולם עקב קושי הגלות חייבים אנו להתנחם מתוך הצרות עצמן. וכך אמר: "בד' דנחמתא ישנן שתי הפטרות המתחילות בלשון נחמה, האחת 'נחמו נחמו עמי', והשניה 'אנכי אנכי הוא מנחמכם'. מכאן אנו רואים כי גם בענין הנחמה רוצה הקב"ה באתערותא דלתתא. אנו צריכים להתאמץ ולנחם את עצמנו - 'נחמו נחמו עמי', ואח"כ יקיים הקב"ה את 'אנכי אנכי הוא מנחמכם'.

אולם, צרות ישראל כל-כך גדולות ומתגברות, עד שקשה מאד להתנחם, ואין לנו עצה אחרת כי אם לבקש ולמצוא את הנחמה בצרות עצמן, כאשר למדנו: כשנראה שוועל יצא מבית קודש-הקדושים, היו רבי גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע בוכים, ואילו רבי עקיבא היה שוחק, ואמר: "עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה; עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת". אמרו לו חבריו: "עקיבא, נחמתנו!" (מכילתא דר').

דבר זה מרומז גם בדברי הנביא ישעיהו "נחמו נחמו עמי יאמר אלוהיכם, דברו על לב ירושלים וגו', כי לקחה מיד ה' כללים בכל חטאותיה". סיבת הנחמה היא "כי לקחה מיד ה' כללים", כי בתוך הצרות כלולה הנחמה. לכן, אחרי שנתקיים העונש שניבאו לנו הנביאים, ובמידה כפולה, בוודאי תקויים הגאולה והישועה שניבאו לנו, ובמידה יותר מכפולה, כי מידה טובה מרובה.

חמישה-עשר באב - תשש כח חמה

מרן הרה"ק ה'פחד יצחק מבאיצי' היה אומר על הא דכתיב בגמ' (ב"ב קכא) "תניא רבי אליעזר הגדול אומה, כיון שהגיע חמישה-עשר באב תשש כוחה של חמה", שאפשר לדרוש ולומר: תשש כח חמה, ומיזם זה מתחיל זמן של המתקת הדינים.

הגאולה למעלה מדרך הטבע

ידועים הם דבריו של רבינו הק' מרדכי זי"ע, שאמר כי הוא חושש שהגאולה תהיה באופן של דרך טבעית ביותר. נכדו מרן הרה"ק אדמו"ר רבי מרדכי שלמה מבאיצי - ניו יארק, זי"ע המתקן את דבריו של זקינו הריז'נער, ובאחת משיחותיו בשנת תשי"ג אמר: "הצרות הנוראות שבני ישראל עברו זה עתה בשנים האחרונות [הכוונה לארבעת השואה וכו'] היו למעלה מבינת אנוש, בבחינת 'חוץ לדרך הטבע'. ואם-כן, הרי חז"ל אומרים לנו תמיד כי

באר בשדה - שטפנשט

סגולות ט"ו באב

ט"ו באב במקורות חז"ל

אמרו רבותינו במשנה תענית (דף כ"ו ע"ב):
"אמר ר' שמעון בן גמליאל לא היו ימים
טובים לישראל כחמשה עשה באב וכיום
הכיפורים שבים זה בנות ירושלים יוצאות
בבגדי לבן שאולים... ובנות ירושלים חולות
בכרמים, וכל מי שאין לו אשה נפנה לשם,
והיו אומרות בחור שא נא עיניך וראה מה
אתה בורר לך אל תתן עיניך בנזיר, תן עיניך
במשפחה, שקר החן והבל היופי אשה יראת
ה' היא תתהלל, ואומר תנו לה מפרי ידיה
ויהללוה בשערים מעשיה, וכן הוא אומה,
צאינה וראינה במלך שלמה בעטרה שעטרה
לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו."

הטעמים למעלת יום ט"ו באב

בגמרא שם נאמרו כמה טעמים במעלתו
של יום זה:

- א. רב יהודה אמר בשם שמואל, יום
שהותרו השבטים לבוא זה בזה.
- ב. רב יוסף בשם רב נחמן אמר, יום שהותר
שבט בנימין לבוא בקהל.
- ג. רבה בר חנן משמיה דרב יוחנן אמר: יום
שכלו בו מתי מדבר.
- ד. עולא אמר, שביום זה ביטל הושע בן
אלה פרוסדיות [שומרים], שהושיב ירבעם בן
נבט על הדרכים, שלא יעלו ישראל לרגל.
- ה. רב מתנה אמר ביום שניתנו הרוגי
ביתר לקבורה, לאחר שבע שנים שלא יכלו
לקבורם.
- ו. רבה ורב יוסף אמרו: לפי שבימים זה
פסקו מלכרות עצים למערכה, והיו שמחים
בהשלמת מצוה גדולה זאת.

וכתבו רבותינו הגאונים רב האי רב
שרירא (הובא במדרש אלצאני, באהל דוד ששון
עמוד 57), שהמנהג לעסוק בשידוכין ביום זה
הוא קדום מאד, ונהג כבר בזמן בימי שפוט
השופטים, ועליו הכתוב אומר (שופטים כא,
יט כא): "הנה חג ה' בשלו מימים ימימה...
וראיתם והנה אם יצאו בנו שילו לחול
במחולות..."

מפני שבו נתפשטה מצוות הנישואין

אם כי בגמרא הובאו כאמור כמה טעמים במעלתו
של יום זכאי זה, מכל מקום יחודו של יום ט"ו באב
הוא לעורר בו שמחת הנישואין. וכן כתב ריש גלותא
דבבל הגאון רבי יוסף חיים זצ"ל בספרו בן יהוידע
(תענית עמוד ל"ח): דהנה הגמרא הקשתה שם במס'
תענית בשלמא יום הכיפורים יום סליחה ומחילה
יום שניתנו בו לחות אחרונות, אלא חמשה עשר
באב מה רבותא דאית ביה, ועל זה מתרץ בגמרא
כל אותם סיבות שגרמו להיותו ליו"ט, ונ"ל בס"ד
דהכי קאמר בשלמא יו"ט כ"ש בו טעם לדבר בו על
ענין הנישואין, מפני הוא נעשה יום סליחה ומחילה,
יען כי הוא יום שנתנו בו לחות שניות לישראל,
שבהם נגמרו הקדושים של ישראל ונשלמה מחילת
עון העגל, ולכן נקבע אותו בכל שנה ושנה להיותו

מתחילים לאחל כתיבה וחתומה טובה

כיון שיום ט"ו באב הוא תחילה וראשית לימי הדין
והרחמים, יש הנוהגים שאם כותב אדם אגרת לחברו מט"ו
באב ואילך הוא מברכו ב"כתיבה וחתומה טובה", כנהוג אצל
הכל מראש חודש אלול. הנוהגים כך מצאו אסמכתא נאה
למנהג, בדבר של גימטריא: אותיות של "חמשה עשר באב",
עולות בגימטריא תשע מאות עשרים ושמונה, כגימטריה של
"כתיבה וחתומה טובה".

(שער יששכר)

באמירת לשנה טובה כו' מסלק מדת הדין

אמר הרה"ק מלובלין זצ"ל כי על ידי הריעות של ישראל
בליל ראש השנה אשר אחד אומר לחבירו גוט יום טוב ולשנה
טובה תכתב, עומד הקב"ה מכסא דין ומעלה מדת הדין, ובוה
פירש מאמר הכתוב (תהלים מז, ו) עלה אלקים בתרועה ה' בקול
שופר, כי תרועה לשון ריעות, היינו שבאותו הריעות שמברכין
בני ישראל אחד לחבירו בליל ראש השנה נעלה מדת אלקים
שהוא מדת הדין מעל כסא הדין, וה' לישב על כסא רחמים
בבחינת הור' שהוא מדת הרחמים הוא בקול שופר.

(תהלים זכרון זאת)
הרה"ק בעל צמח צדק זי"ע אמר ששני מלאכים מלווים
את האדם, וכשהם שומעים שכל ישראל מברכים איש לרעהו
בברכת לשנה טובה תכתב ותחתם בטוהר הלב עולים הם
למעלה להמליץ טוב ולהפציר שתהיה שנה טובה ומתוקה.

(אמרות צדיקים)

באמירת לשנה טובה בורא פרקליטים מליצי יושר

וכן איתא בילקוט מאורי אור בשם המגיד מטריסק וכן
בספר המוסר שער המלך אלול דכל ברכת לשנה טובה
בוראת מלאך מליץ יושר ופרקליט ליום הדין. וז"ל: הרה"ק
רבי אברהם המגיד מטריסק זצוק"ל קיבל מזיקנו הרה"ק
המאור עינים זצוק"ל שקיבל מהבעש"ט הקדוש, שקיבל מרבו
אחיה השילוני, שמש"ו באב עד ראש השנה, כמה פעמים
שאחד מברך לחבירו בכתיבה וחתומה טובה, כמו כן כשמיגיע
ימי ר"ה אשר כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, במספר
הזה יהיו לו מליצים טובים בשמים אשר ילמדו עליו זכות.

(ילקוט 'מאורי אור' עמוד קפ"ג, מתוך מכתב הרה"ח ישראל
אנגלסברג מלובלין ששמע מפי הרה"ק רבי יעקב משה מקאמרנא
זצ"ל בהיותו בלובלין שאמר שכן קיבל מהמגיד מטריסק)

יום סליחה ומחילה, ובוה יש טעם לדבר בו בעסק
הנישואין, אשר בהם נמחלים עונות האדם, דכל
הנושא אשה נמחלים עונותיו. כמ"ש רז"ל (ירושלמי
בכורים פ"א, ד) על הפסוק (בראשית כ"ח ט') ויבן את
מזבח בת ישמעאל, וזהו כונת המשנה שאמרה
שהוא יום מתן תורה - כלומר שנתנה בו לחות
האחרונות, שבהם נגמרו הקידושים של ישראל,
ובהם נגמרה מחילת עון העגל. על כן יש טעם
למנהג זה שנהגו לדבר בו בענין הנישואין שבהם
נמחלים העונות, אבל יום ט"ו באב מה שייכות יש
בו למנהג שנהגו לדבר בו בענין הנישואין, ומאי
רבותא דהאי יומא משאר ימים לעורר בו הבחורים
בשביל הנישואין, ומשני מפני שבו נתפשטה מצות
הנישואין בקרב ישראל ביותר, שבו הותרו השבטים
זה בזה, שנפתחו כמה פתחים לפני כל אחד ואחד
מישראל לקחת משם אשה, ולכן ביום זה אומרים
לבחור: שא עיניך וראה בכל בתולה שתרצה, דאין
אתה מוכרח ליקח אשה מקרוביך דוקא, אלא תקח
מה שלבך חפץ, ובאמת זהו טעם העקרי של יום זה

לכו"ע, ושאר אמוראי כל אחד בא להוסיף
מעלה יתירה לאותו יום, לומר ראוי יום
זה לעורר בו שמחת הנישואין, מפני שזכה
למעלה זו, ולמעלה זו גם כן. אך כולו
הודו לטעם זה דאמר שמואל שהוא משום
דהותר בו שבטים לישא כל אחד ואחד מכל
שבט שיבחר.

טעם שעסקו בעניני חיתון ביום זה

ביאור נפלא בסגולת היום לענין זיווג כתב
הרה"ק הבני יששכר (מאמר בתולה במחול, אות
ב): "לכל הטעמים שנאמרו בגמרא יקשה
לנו למה דייקא אז יוצאות בנות ישראל
לחול בכרמים ואומרת בחור שא עיניך, ותנא
(תענית שם) מי שאין לו אשה נפנה לשם,
ויקשה לנו למה תקנו ביום הלזה להתעסק
ולהשתדל בחיתונים, ולא במועדים ורגלים
המבוארים בתורה לשמחה".

"והנה לפי הטעמים שהוזכרו בגמרא, יום
שהותרו שבטים לבוא זה בזה, ויום שהותר
שבט בנימין, הנה י"ל דלעבור זה מהיום
ההוא ניתקן לדורות להתעסק בחיתונים
ביום הזה, גם על זה מהראוי לתת לב,
למה דוקא ביום הזה אירעו המעשים הללו
שהותרו השבטים והותר בנימין להתחתן,
ובודאי לא במקרה נפל הדבר הזה דוקא
ביום הזה ט"ו באב".

"ואומר לך את הנראה לענ"ה, דהנה בכ"ה
באלול התחלת בריאת העולם, והתחלת
בריאת העולם ה' בבחינת תואר מלכות
בכדי ליקרא מלך כי אין מלך בלא עם, והנה
מלכות - סוף מעשה במחשבה תחילה.
בראשית, בשביל ישראל שנקרא ראשית,
אשר המה ימליכוהו והמה יתחתנו ויתחברו
למלך הכבוד על ידי התורה שנקראת
ראשית. והנה אמרו רז"ל מ' יום קודם יצירת
הולד מכריזין ברקיע בת פלוני לפלוני,
וכדוגמא הלזו מ' יום קודם כ"ה באלול
הוא זמן שלפנינו ט"ו באב, עלו במחשבה
להתחתן במלך הכבוד, על כן יום שהותרו
שבטים לבוא זה בזה וגם שבט בנימין
להתחתן, - היה דוקא ביום הזה, כי הזמן
גורם מבראשית, והבן, וכמו כן תקנו בכל
שנה בנות ישראל יוצאות במחול משחקים,
ומי שאין לו אשה יפנה לשם, ונתהווה
היחוד הקדוש אשר ישראל עלו במחשבה, ועי'
עליית מחשבתם כביכול נתהווה בריאת העולם".

(בני יששכר מאמר בתולה במחול אות ב')

המשה עשר באב - יום מיוחד ומסוגל לנישואין

סימנא טבא ומזלא מעלייתא בנישואין ביום זה

והואיל ויש ליום זה שייכות לעניני זיווג היו
מקומות שהמתנו מלישא עד יום זה לסימן טוב.
ובספר קמח סולת להגאון רבי יהודה עלי (עמוד
קכ"ט ריש הלכות נישואין), אשר שם מופיעות הלכות
נישואין - בחודש אב, ציין למה ראוי לנכון להכניס

הלכות נישואין - דוקא בחודש זה: "אמר... ראיתי ושמעתי ברוב מקומות שממתינין לישא אשה עד ט"ו באב, כי אומרים שהוא מסוגל לסימנא טבא ומזלא מעלייתא, ולכן כליתו יסורנו ויעצוני להביא פה בחודש זה דינים... המדברים מהאירוסין וספר תולדות האדם".

(קמח סולת להגאון רבי יהודה עלי עמוד קכ"ט ריש הלכות נישואין)

כתב הגאון רבי שמעון סופר זצ"ל אב"ד ערלי בספרו 'התעוררות תשובה' (סימן ל"ב): "לישא אשה ביום ט"ו באב... אין לך סימן טוב מזה, כדאיתא במסכת תענית, שלא היו ימים טובים כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים שבהן בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים, ומה היו אומרים, בחור שא עיניך... והיו מזווגים זיווגים באותו היום, ועוד דהוא יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה, ואין לך סימן גדול מזה".

(התעוררות תשובה - ערלי סימן ל"ב)

לעומת זאת יש לציין שהרה"ק רבי אהרן מבעלזא זצ"ל הקפיד מאד לא לקבוע חתונה ביום חמשה עשר באב, משום דכיון דתניא רבי אליעזר הגדול אומר מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה (תענית י"ד ע"א), לא מסמנא מילתא לקבוע חתונה ביום זה. ועובדא הוי אצל הרב שמואל רוזנגרטן שנקבע חתונתו ליום זה, ולא הסכים הרה"ק הנ"ל בשום אופן לזה, וכאשר העירו לו שכבר הכינו את הסעודה עבור החתונה, ענה להם שיחלקו אותה לעניים (סימן טוב, עמוד ק').

סעודת ט"ו באב

הטעם לערוך סעודה שבת שלאחר ט' באב

על דברי הגמרא בסוף תענית אמר רשב"ג לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכיפורים, פרישנא יום הכיפורים שניתנו בו לוחות שניות, וט"ו באב שבו ידעו שכלו מתי מדבר בשנת המ', ומפני זה נהגו לעשות סעודה בשבת שלאחר ט' באב, ע"כ.

(ריטב"א סוף מסכת תענית)

היו בין גדולי ישראל שנהגו לעשות סעודות לכבוד היום. ולקטנו מעט מהידוע בזה.

רבי יאיר חיים בכרך בעל שו"ת 'חות יאיר' אב"ד וורמייזא נהג לעשות סעודה לכבוד היום, וכך הוא מספר בתשובה ק"ה: מעשה מסובים היינו, אני ואחות מריעי, לומדי משניות בחמשה עשר באב, ובתחילת הסעודה כשהביאו קערה של רוטב עם חתיכות הראויות להתכבד בתוכה עם אורי ברוטב וכי'. גם רבי צדוק הכהן מלובלין נהג לעשות סעודה לכבוד היום כמש"כ בספר 'פרי צדיק' עיני ט"ו באב (אות א): להבין ענין היום טוב של חמשה עשר באב לעשות בו סעודה של משה ושמחה, מאיזה טעם הוא סעודת מצוה כ', ממילא יש סמך גם כן למשתה ושמחה ביום הזה שנקרא 'יום שמחת לבו, כי אין שמחה אלא ביום, והוא ענין שמחת התרבות תורה שבע"פ בלב כמו שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב המרמז על תושבע"פ שהמה מיישרים העקמומיות שבלב ומזה נולד שמחה בלב.

(חות יאיר - בכרך)

וכן כתב בספה"ק 'בית אהרן' מנהגי קרלין דבט"ו באב עשה סעודה ואמר דברי תורה. וכ"כ 'דרכי חיים ושלום' אות תרפ"ג.

יום עילוי שכינה

בט"ו באב ירבה קצת שמחה כי יש עילוי לשכינה, כמו שאמרו בזוהר (ח"ב קל"ח), ויזהר להוסיף בתורה בלילה.

(מורה באצבע לרבינו החיד"א סי' ח')

לימוד משניות

נוהגים בט"ו באב לקרות אחרי תפילת ערבית משנה, פרק אחרון ממסכת תענית, שיש בו ענין היום.

(נחלת יצחק מנהגי עדן סימן ה' חודש אב)

תעניות

חתן ביום חופתו. כתב הלבוש בסימן תק"פ סעיף ב': בחמשה עשר באב אין מתענין ואין נופלין על פניהם לילה ויום, לפי שבו וכו' כמה דברים נעשו בו, לכן עשאוהו כיום טוב לענין נפילת אפים ותענית. וכתב המגן אברהם בסי' תקע"ג סק"א דחתן ביום חופתו אינו מתענה, ואינו דומה לשאר ימים הכתובים במגילת תענית שמותרים בתענית לאחר החורבן, כיון שמוזכר בגמרא.

להתעסק בחיתונים

כתב הרה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב בעל 'בני יששכר' דלפי הטעמים שהותרו שבטים לבא זה בזה, ושהותר שבת בנימין, הוי יום סגולה לדברים אלו, והוקבע לדורות להתעסק בחיתונים ביום זה. וכ"כ באוסף מנהגי ישראל: מנהג נאה בק"ק קהירה של מצרים, להשיא מידי שנה בשנה, בכספי 'קופת מוהר הבתולות' על פי גורל, חמש בתולות עניות מישראל בט"ו באב.

חמשה עשר - פוטרות צרותיהן

פעם בחמשה עשר באב שחל ביום שבת קודש, בעת אשר מרן אדמו"ר הזקן מסאדיגורה זי"ע שתה לחיים בשולחנו הטהור, אמר השי"ת יעזור שיהיה לנו כתיבה וחתימה טובה. ואח"כ אמר: חסידים מברכים את עצמם זה לזה ביום זה בברכת "כתיבה וחתימה טובה" מניין להם המקור לזה? אומר אני, כי איתא בזוה"ק כל מה שעבד הקב"ה עילא ותתא, כלא ברזא דדכר ונוקבא איהו, דכל הבריא כולה זכר ונקבה היא. ואומר אני, כי ט"ו באב וט"ו בשבט הם גם כן בבחי' זכר ונקבה, ט"ו באב בבחי' נוקבא, בסוד דבריהם ז"ל שבו בנות ישראל יוצאות, וממנו ואילך תשש כוחה של חמה. ועל הט"ו שהיא בבחי' נוקבא, רמזו חז"ל 'חמשה עשרה נשים' - ר"ל חמשה עשר באב שהוא בבחי' נוקבא, 'פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן' - פי' מהיום הזה ואילך יש התעוררות מלעילא לפטור את כלל ישראל מכל צרותיהן, ולכן מברכין זה לזה בברכת כתיבה וחתימה טובה.

(נר ישראל - ריו"ז)

יום שפתוחים בו שערי ההשפעות

כתב רבי חיים ויטאל זי"ע בספר 'פרי עץ חיים' (סו"ש כ"א), דביום חמשה עשר באב מרבין בתפילות,

והיינו משום שבים זה פתוחים שערי ההשפעה והתפילות.

יומא דפגרא

כפורים וחמשה עשר באב כו' המה יומי דמפגרי בהו רבנן, ובפרט חמשה עשר באב ול"ג בעומר, למלמדים ותלמידיהם. באותם ימים בטלו בית המדרש של המלמדים ואין הנערים באים לבית רבן ללמוד, והמלמד מחוייב לתת לתלמידיו ביציאתו מבית הכנסת בשחרית, ובחמשה עשר באב ובל"ג בעומר יין שרף ולק"ח טוב מכיסו, לא מכיס התלמידים, כי כן המנהג.

(מנהגים דק"ק וורמייזא, לרבי יוסף שמש, ח"ב סי' רצ"א).

מתנות חתנים

ב'מנהגים דק"ק וורמייזא' כותב רבי יוסף שמש בסי' רכ"ז:

החתן כו' בחמשה עשר באב מחוייב לתת לבחורים מתנה הנקראת פורטי"ל.

וכך כתוב בפנקס עתיק ממנהגי ירושלים: החתנים שקיבלו בתשעה באב אחרי הצהרים מתנות מכלותיהם, ישובו וישלחו מנות ומגדנות לכלותיהם ביום המיוחד לבנות ישראל, הוא יום ט"ו באב.

תחילת ארבעים יום

הנוהגים לצום ארבעים יום קודם יום הכיפורים כנגד ארבעים יום שמשו רבינו ע"ה התפלל במרום, מתחילים להתענות ממחרת ט"ו באב כיון שבשבתות ור"ח אסור להתענות.

(מהרי"ל, מג"א סי' תקס"ח סקי"ז)

הכנות שליה ציבור מט"ו באב

כתב הרה"ק רבי מנחם מנדל מרימנוב: ראוי לשליח ציבור העובר לפני התיבה, בימים נוראים, שלא יעבור עליו מט"ו באב אף יום אחד בלא שיעור גמרא. ומסופר על רבי מנחם מנדל כשהתגורר אצל רבו הרה"ק רבי אלימלך מליזענסק זי"ע, ושימש אצלו כבעל תפילת שחרית בראש השנה, סירב שנה אחת מלגשת לתפילה, מכיון שעקב טירת הדרך לא הספיק יום אחד ללמוד. ובהיכלי החסידים נהגו שבעל תפילה בימים נוראים מגיע לשהות בחצר הקודש בט"ו באב.

(מגילת חמשה עשר באב)

סגולה לאריכות ימים

אמרו במסכת תענית (לא). שמת"ו באב ואילך 'דמוסיף יסיף' ופירש רש"י שמחמשה עשר באב ואילך, מי שמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה, יוסיף חיים על חייו, וחס ושלום להפך, אם לא יוסיף, עיי"ש. ובבבא בתרא (דף קכ"א) פירש הרשב"ם שעל זה נאמר במשלי (ג, ז) כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך, כי מתוך שהלילות מאריכין והימים מתקצרין צריך לעסוק בלימודו גם בלילה, והביא כן הרמ"א ביורה דעה (סי' רמ"ו סעיף כ"א).

והמגן אברהם באו"ח (סימן רל"ח) הביא מהב"ח שכתב שהאחרונים קבלו שם'שכבי' עד 'קומי' שהוא משבועות שקוראים במגילת רות 'שכבי עד הבוקר', עד תשעה באב שכתוב במגילת איכה 'קומי רוני בלילה' - שכבי. ומ'קומי' עד 'שכבי' שהוא מתשעה באב עד שבועות, קומי ללמוד בלילה.

סגולות לזיווג הגון

בהיות יום זה - יום ט"ו באב הוא יום המסוגל לזיווגים כדאמרו לעיל, נביא בזאת כמה מסגולות הבדוקות למציאת זיווג הגון אשר ליקטנו מספרי קדמונים וממקורות נאמנים

סגולת מזמור מ"ח בתהלים

סגולה לזיווג הגון ממרן אדמו"ר הכנסת מרדכי מסאדיגורה זיע"א לומר מזמור מ"ח שבתהלים היות שאומרים בפרק זה (פסוק ז) אלוקים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות. מי שקשה לו למצוא בת זוגו יתפלל בכל יום בכונה שירת הים ויאמר אחר התפלה מזמורי תהלים האלה, ל"ב, ל"ח, ע' ע"א קכ"ד.

(רפאל המלאך, רוזנברג, ערך זיווג)

שידוכים בשבת

פעם אחת בשב"ק אחר סעודת שחרית קרא בעל הדברי ממוזיץ לבניו להתיעצות בענין שידוך שהציעו לאחת מבנותיו, התפלאו הבנים למה מטריד עצמו בענין זה דוקא בשבת. השיב להם הרבי, נאמר שבשבת מותר 'לשדך הבנות', והנה בשבת אין דבר רשות אלא או איסור או מצוה, ואם אמרו מותר הרי זו מצוה וסגולה לשידוכים.

(אתקיני סעודתא, מודו"ץ, עמ' קט)

סגולת קידוש לבנה

קדוש לבנה סגולה שימצא אדם את זיווגו, וסימן לדבר 'לבנה' בתולה נישאת ליום הרביעי.

(ס' המידות ערך חתון חלק שני)

אמירת פסוקים בסוף שמונה עשרה

שמעתי מ' אאמו"ר [רבי אברהם יהושע העשיל מראדו"ן] שאמר לי משמו [של רבי גרשון חנוך העניך מראדו"ן] ז"ל, סגולה למצוא זיווג הגון לומר בסוף תפלת שמונה עשרה קודם יהי' לרצון הפסוקים 'מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' (משלי יח, כב), 'בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת' (משלי יט, יד) ואח"כ תפלה למצוא זוג הגון.

(דור ישרים, ראדו"ן, עמ' נד)

סגולת שיר המעלות בסוף תפילת שמונה עשרה כל האומר מזמור שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וכו' [תהלים קכא] סוף כל תפילתו קודם עקירת רגליו מזמנין לו בת זוגו ההוגנת לו, גם המבקש רחמים על הזיווג העליון והוא צריך לזיווג, הוא נענה תחלה.

(עשרה מאמרות להרמ"ע מפאנו מאמר חיקור דין ח"ד פ"ד)

שילוח הקן סגולה לזיווג

במדרש תנחומא (פרשת תצא א') אמרו ומצוה גוררת מצוה מנין, דכתיב כי יקרא קן צפור לפניך שלח תשלח וגו' למען יטב לך והארכת ימים, מה כתיב אחריו כי יקח איש אשה תזכה לאשה ולבנים, הרי למדנו מצוה גוררת מצוה.

(מדרש תנחומא)

זכות לשידוך טוב

בספר חסידים (סימן תקמט) כתב ותמצא בני אדם שאינם מהוגנים שנתחתנו בהם בני הגדולים וגם תמצא שהם שליטים בעיר מפני שהיו אבותיהם משפילים את עצמם לפיכך נהפך הגלגל שבניהם עשירים וראשים ומתחתנים בהם הגדולים אע"פ שאינם ראויים זה נעשה בזכות שאבותיהם השפילו את עצמם.

(ספר חסידים)

המשך באר חפזו מעמוד 4

בו ובשלוחו" וכו', ועל קושיית הגמרא: השתא ב'שלוחו' מקדש, ב' מביעא (מא). וכך פירש: 'איש' רומז להשי"ת, כדאיתא 'אין איש אלא הקב"ה' (סוטה מב), ורוצה לומר שאנו בני-ישראל שואלים, תמיהם ומתחננים: השתא בשלוחו מקדש? האם עתה לאחר שנות גלות נוראות, יתקיים בנו 'בשלוחו מקדש' - הקב"ה יגאל את ישראל ע"י שליח, כדאיתא (רש"י שמות טז, לב) הרבה שלוחין יש לו למקום? הרי - 'בו מביעא', הרי כל שנות גלותנו אנו מתפללים (מביעא לשון תפילה ובקשה) שרצוננו לראות את מלכנו, לא על ידי שליח כי אם בהתגלות השכינה בכבודו ובעצמה

הרהורי התשובה של ישראל - נשמות המשיח

אמר הרה"ק רבי ישראל שלום יוסף ה"פאר ישראל" מבוהוש ז"ע: אא"ז הרה"ק מרוז"ן ז"ע אמר פעם אחת בענין ביאת המשיח, כי בני ישראל חושבים כי נשמת המשיח צריכה עוד להיוולד, ובאמת לא כן הוא, כי הרהורי תשובה של ישראל זהו נשמת המשיח שיתגלה בב"א

ירידת הדורות היא מהסימנים שהגאולה בפתח

רבה של טורקא, הגאון רבי לייבוש לנגרמאן בעל "בנין שלמה", מביא בשם מרן אדמו"ר מסדיגורה זי"ע, שהתבטא כי ירידת הדורות היא בעצם הסימן כי הגה זה בא ומשיח צדקנו עומד להתגלות. וכך הוא כותב משמו של רבו הק' מסאדיגורה: "לבית תדאוג ממה שרואים שהדור הולך ודל בכל פעם יותר ויותר ח"ו, כי כן היה במצרים שירדו בכל פעם יותר ויותר עד שער המ"ט, ואדרכא אז נגאלו תיכף. כן גם עתה, אעפ"י שאנו רואים שהדור הולך למטה, יש דבר לפנינו יתברך שבמקום הנמוך והשפל בתכלית שם אור הגאולה, ויגאל את ישראל."

לבסוף יוכרו: 'מי לה' אלי! ואז יהיה הביורו הסופי והאמיתי: בין הטוב הנמור לבין הרע הגמור אלו אשר ייענו לקריאת 'מי לה' אלי, ישארו ויזכו לגאולה השלימה.

(אמונת אמת - שטפנשט)

עם כל זה אחכה לו...

רב אחד מחסידי הרה"ק ה"אוהב ישראל" מאפסא זי"ע, בא לבקר אצל מרון הסב"ק רבינו הריז"נע, וביקש הריז"נע מהאורח שיאמר לו דבר תורה מהרב מאפסא. אמר לו מה שאמר הרה"ק מאפסא על מה שאמרו חז"ל (ברכות לא.) "אל יעמוד אדם להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה, ומה היא הלכה פסוקה? יחיד ורבים הלכה כרבים" (שם לו). אמר על כך הרה"ק מאפסא כי יש לישראל ויכוח עם הקב"ה (סוף איכה-רבה): הקב"ה אומר "שובו אלי ואשובה אליכם" (מלאכי ג, ז), ואילו ישראל אומרים: "השיבנו ה' אליך ונשובה" (איכה ה, כא). לכן, כשבא יהודי להתפלל על ישראל, יאמר ש"הלכה פסוקה היא: יחיד ורבים - הלכה כרבים", ומכיוון שהקב"ה הוא יחיד ועם ישראל הם רבים, על כן צריך להיות "הלכה כרבים", כמו שישאל אומרים, כלומר "השיבנו ה' אליך ונשובה".

הטוב הדברים הללו בעיני של רבינו הרה"ק מרוז"ן, והוא הוסיף ואמר: עוד יגיע זמן לפני ביאת המשיח, שיהיה די בזה שבני ישראל אומרים בקדושה "ממקומך מלכנו תופיע ותמלך עלינו כי מחכים אנחנו לך". בצוק העיתים יהיה די בזה שבני ישראל מחכים להשי"ת.

(מהר"ם הכהן, פרשת חיי-שרה, עמ' קיא)

אני ולא אחר - לא על ידי שליח

כ"ק האדמו"ר בעל ה"כנסת מרדכי" מסאדיגורה זי"ע אמר משמו של זקינו רבינו הסב"ק מרוז"ן זי"ע, רמז נאה על פי המשנה "האיש מקדש

הדעות יצא רק חלק קטן מבני ישראל, ואם כן כל אחד ואחד מיוצאי מצרים היו לו כמה וכמה קרובים שמתו במצרים, ולכאורה קשה: היאך יכלו לומר שירה, בזמן שנעדרו לכל אחד כל כך הרבה קרובים? זהו - אמר האדמו"ר - מה שהוקשה למדרש: 'אז ישיר משה ובני ישראל' - כיצד היו מסוגלים לומר שירה, ואין התנחמו אחרי שמתו להם כל כך הרבה קרובי משפחה? ועל כך באה התשובה: שהתנחמו והתעודדו בכך שעתידיים המתים לחיות, ואז יפגשו שוב את קרוביהם שמתו, ומתוך האמונה בתחיית המתים - התחזקו לומר שירה. זו כוונת המדרש: 'מכאן' - ממה שראינו שאמרו שירה - יש ראייה 'לתחיית המתים מן התורה!'

חמורו של משיח

סיפר הגה"ח רבי שלמה רבינוביץ ז"ל בשם רבינו הק' אדמו"ר ז"ל משטפנשט זי"ע שאמר פעם: "רבים שואלים, מדוע משיח מתעכב מלבוש? וכי מה ניתן לעשות, אם חמורו של משיח אוכל מספוא לאין שיעור?!"

הפירוש המקובל בין החסידים לאימרה זו הוא, כי בביטוי 'חמורו של משיח' התכוון רבינו לחומריות. כלומר, העולם הולך ושוקע בחומריות, החומר מתגבר על הצורה, ולכן מתעכבת הגאולה השלימה.

(אמונת אמת - שטפנשט)

מי לה' אלי

מרגלא בפומיה של רבינו לומר בשם המדרש, כי לפני ביאת המשיח תחזור על עצמה פרשיית אליהו הנביא עם נביאי הבעל בהר הכרמל (ראה מלכים א פרק יח). שוב יקחו שני פרים, אחד לה' ואחד לבעל, ושוב תהדהד ברמה ההכרזה (שם פסוק כא): 'עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים?'